

El nomenament de Karol Wojtyla com a Papa va ser el primer pas cap a l'obertura de l'est

Europa de l'Est: la victòria del papa

"¡No tingueu por!", deia Karol Wojtyla després de ser elegit en octubre de 1978. Una professió de fe contra l'opressió i la mentida, pilars del règim soviètic. Aquest és el relat d'aquesta croada.

Per a Joan Pau II és Déu qui ha vençut a l'Est.

"**E**s Déu qui ha vençut a l'Est", així parla Joan Pau II davant els fidels que s'han reunit per a l'audiència general el 21 de febrer de 1990, a Roma. "Varsòvia, Moscou, Budapest, Berlín, Praga, Sofia i Bucarest han esdevingut les etapes d'un llarg pelegrinatge vers la llibertat", deia el papa, el 13 de gener, als am-

baixadors acreditats a la Santa Seu, ben situats per a saber que l'Europa de l'Est, sens dubte, no hauria conegut els trasbalsaments d'aquests últims mesos sense la formidable iniciativa d'aquest papa vingut de l'Est.

16 d'octubre de 1978, a les 18,43. Plaça de Sant Pere. Fumata blanca. Veu del cardenal Felici: "Habemus papam... cardina-

lem Karolum...Wojtyla..." ¿Qui? La majoria dels periodistes de tot el món descobriren per primera vegada el nom de l'arquebisbe de Cracòvia i anuncien l'elecció del primer papa no italià des de fa 455 anys. Alguns subratllen que es tracta d'un papa polonès, d'un papa eslav. Així, Alberto Roncai escriu a *La Stampa*: "Els russos haurien preferit veure Soljienitsyn

nomenat secretari general de l'ONU, abans que un polonès es convertira en el successor de Sant Pere". O *L'Express*, que titulava la coberta: "El papa de les llibertats". Era ben rebut.

Joan Pau II sabia què l'esperava. Seixanta-un anys després de la revolució d'octubre, la ideologia marxista no cedeix: la religió és "l'opi dels pobles". Els règims dits "comunistes" estan en guerra contra Déu i contra els seus fidels que prometen un esdevenidor radiant en l'altre món. Des de 1937, Pius XI havia denunciat en l'encíclica *Divini Redemptoris* el comunisme com "intrínsecament pervers"; el 1949, en un decret del Sant Ofici, Pius XII confirmava el caràcter anticristià del comunisme. Decennis d'enfrontaments despietats, sovint sagnants... Fins que Joan Pau II s'instal·la al Vaticà el 1978, el comunisme tant a l'Est com arreu del món fa la impressió d'estar al cim del seu poder.

El Kremlin ha ignorat durant massa temps a qui s'anomena en Moscou "papa rimski" (el papa de Roma) i que Stalin humiliava amb una senzilla pregunta: "¿El papa, quantes divisions?". El 1961, tanmateix, la Unió Soviètica para un gran esquer a Joan XXIII: "la defensa de la pau". ¿Hi pot ser hostil? Encara que es tracti d'un dels temes preferits de la propaganda soviètica, s'estableix per primera vegada un contacte entre el Kremlin i el Vaticà. Nikita Khruixov —que acaba de fer tancar 10.000 esglésies a l'URSS— envia a Joan XXIII amb motiu dels seus 80 anys un missatge de felicitació. "Més val això que no una desatenció", diu el sobirà pontífex al seu secretari, monsenyor Capovilla. Deu anys després, el 25 de febrer de 1971, després de molts senyals discrets i d'algunes maniobres entre bastidors, els dos *superdiplomàtics* de la Santa Seu, monsenyor Casaroli i monsenyor Silvestrini, arriben a Moscou per ratificar en nom de l'Estat Vaticà el tractat de no-proliferaçió d'armes nuclears. Alguns esperits cruixen: ¿justifiquen els míssils nuclears del Vaticà aquesta visita?

Per a Pau VI i el seu secretari d'Estat, el cardenal francès Jean Villot, es tracta de mantenir el contacte amb les Esglésies de l'Est. Coste el que coste, acceptant fins i tot, com a Hongria i Txecoslovàquia, el nomenament de bisbes per part del poder. "Un pecat mortal", comentarà després Joan Pau II, però aquesta diplomàcia no hauria pogut tolerar l'elecció d'un papa vingut de l'Est.

Elecció sorpresa. Certament, després de la mort de Pau VI, el 6 d'agost de 1978,

alguns cardenals somien ja amb Karol Wojtyła. "Des del concili Vaticà II", recorda un periodista romà, "les seues opinions davant la comissió de Teologia eren molt ben considerades". Però és el cardenal Luciani qui és elegit papa amb el nom de Joan Pau I. Llavors intervé el destí. Trenta-quatre dies després de la seua elecció, mor el successor del Pau VI. En el nou conclave els principals *papables* italians no aconsegueixen desempatar i a la vuitena tanda de l'escrutini és elegit el cardenal Wojtyła per 99 vots sobre un màxim de 111.

L'home que més ha fet a favor d'aquesta elecció, monsenyor Franz König, fa notar: "Per a tot l'Est és un terratrèmol". L'arquebisbe de Viena no ha oblidat encara el seu encontre, en un primer viatge a Polònia, al maig de 1963, amb el vicari general de Cracòvia, Karol Wojtyła, ni el desafiament llançat per aquest en les exèquies del vell cardenal Trochta, l'abril de 1974, al cementeri de Litomerice, a 70 quilòmetres al nord de Praga: a pesar de la prohibició de les autoritats, el polonès es va dirigir en txec als assistents. A més de monsenyor König, eren presents el cardenal Tomasek, de Praga i el cardenal Bedsch, de Berlín-Est. Un verdader sínode de l'Europa central a l'aire lliure...

Polonès, el nou papa ha patit al seu país les pitjors formes d'opressió: el totalitarisme nazi i la dictadura soviètica. És un resistent, però també un militant. Forjat en la lluita i en les batalles contra el poder, com la que donà en la seua diòcesi per aconseguir el permís de construcció de noves esglésies als barris proletaris. "A Cracòvia", recorda el seu amic Stefan Wilkanowicz, director de la revista *Znak*, "quan ocorria que un sacerdot era empresonat, des de l'endemà, el bisbe Wojtyła anava, sense dir una paraula, a reemplaçar-lo darrere l'altar, per a dir la missa, i al confessional: el sacerdot era alliberat immediatament..." A monsenyor Villot, que li farà observar un dia que el bisbe tal, que demanava audiència, s'havia destacat al concili per les seues posicions socialistes, el papa li contestarà amb bon humor: "¿Ja el conec jo el socialisme, ja!".

Per a Joan Pau II l'Ostpolitik és inútil i no creu en les complicades negociacions entre la Santa Seu i els estats comunistes. "Monsenyor Wyszynski", explica Wilkanowicz, "havia après ben aviat que una església només existeix pel seu poble i que la pastoral, a fi de comptes, té més força política que la diplomàcia". Va ser el mateix Wyszynski qui qualificà de "ve-

nut i col·laborador" el seu col·lega monsenyor Lekaï, l'excessivament prudent primat d'Hongria. Convertit en papa, l'arquebisbe de Cracòvia serà esquerp enemic de la teologia de l'alliberament que ha dut molts sacerdots, sobretot llatinoamericans, però també filipins, a dialogar amb els marxistes i de vegades a unir-se a la guerrilla per lluitar millor contra la injustícia social.

El nou pontífex sobirà no perd el temps. El primer diumenge després de la seua elecció, llança davant de 43 cadenes de televisió la famosa crida: "¡No tingueu por! ¡Obriu, obriu totes les portes a Crist! ¡Obriu les fronteres dels estats al seu poder salvador, els sistemes econòmics i polítics!", i deu dies després, a Assís: "¡L'Església de l'Est ja no és l'Església del silenci perquè el papa parla en nom d'ella!".

El to canvia. El 24 de febrer de 1979, el soviètic Andrei Gromiko ve a sondejar el nou papa i la mamprèn com els seus predecessors amb la pau i el desarmament. La resposta de Joan Pau II és sorprenent: "¿Considera vostè normal la situació d'un milió de bielorusos catòlics privats de bisbes? Assentiment de Gromiko (qui parla a les seues memòries d'"acusacions"), que probablement havia oblidat que ell era diputat de Minsk, capital de Bielorrússia. Un altre colp d'efecte. Arran de la visita *ad limina* dels bisbes lituans el 1981, el patró del Vaticà *dimitirà* un bisbe, convençut que pertany al KGB.

De sobte Joan Pau II adopta una tàctica que tindrà èxit: recordar als pobles de l'Europa de l'Est la Història que el comunisme els ha confiscat. Així, el papa expressa el desig de visitar Polònia a la primavera de 1979, data del 900 aniversari del martiri de Sant Estanislau, bisbe de Cracòvia. Aquest prelat va ser assassinat per un rei anomenat Boleslas II, que volia fer de l'Església un instrument en mans de l'estat. La intenció era clara. Reacció de monsenyor Villot: "¿Aquest aniversari és un esdeveniment tan important?".

Més que això, representà un trasbalsament en la història del bloc de l'Est. El 2 de juny de 1979, a la plaça de la Victòria a Varsòvia, 300.000 fidels sorpresos ells mateixos de ser-ne tants, senten "el seu" papa cridar: "Ningú no pot excloure Crist de la història de l'home en cap lloc del món". De ciutat en ciutat la multitud augmenta fins a la immensa reunió de Cracòvia el darrer dia. Milions de polonesos, acostumats fins aquell moment a no poder parlar més que en família, prenen consciència del seu nombre, de la seua

força i, sobretot de la seua unitat.

Evidentment, no és pur atzar si un any després les vagues del Bàltic tenen un eco semblant. A les drassanes navals Lenin, el retrat de Joan Pau II està enganxat a les reixes de la porta núm. 1, al costat de la imatge de la Verge Czestochowa. La resta del món mira incrèdula les imatges d'uns proletaris en granota de treball combregant tots els matins, agenollats, davant d'altars improvisats. Heus ací, doncs, una classe obrera que en el *cor* de la lluita ha canviat *La Internacional* pels càntics de lloança a Déu. Entre la multitud, anònim, un sacerdot com qualsevol altre: Stanislaw Dziwisz, secretari particular del Sant Pare...

Els catòlics lituans, hongaresos, txecoslovacs i ucraïnesos han seguit amb passió els esdeveniments de Polònia. Però el 13 de maig de 1981, a les 17'17, a Roma, sonen els trets: el Sant Pare cau tocat per les bales del terrorista Ali Agca. Tots comprenen que el KGB acaba de reaccionar. Nou anys després i en absència de qualsevol prova formal, desenes de milions d'uropeus de l'Est creuen a ulls clucs que l'assassí estava manipulat per Moscou. Els drames continuen. El 28 de maig, el vell lluitador Stefan Wyszynski és soterrat als 78 anys mentre Joan Pau II lluita encara contra la mort. I després, el 13 de desembre, es declara a Polònia l'estat de guerra.

El papa no ha mesurat mai el seu suport a Solidaritat. El mes de gener de 1981, rep a Roma amb tots els honors una delegació encapçalada per Lech Walesa i Tadeusz Mazowiecki. Pel novembre, dirigeix una carta a Leonid Bejnev per dissuadir-lo d'una intervenció armada soviètica. Passat el 13 de desembre la tria és feta: Solidaritat viurà. Al preu que siga, cal que visca. La vetlla del 24 de desembre, el papa encén a la seua finestra un ciri que cremarà tota la nit de Nadal com homenatge als detinguts polonesos. A Adam Michnik, que des de la presó fa una crida per continuar combatent, li fa arribar amb la complicitat d'un capellà uns Evangelis dedicats. Els mesos següents el papa no deixa passar cap ocasió per a manifestar el seu suport al sindicat prohibit, únic protagonista d'un possible diàleg a Polònia. En el segon viatge al seu país natal, pel juny de 1983, prendrà com a lema: "La victòria sobre el mal", els Bronislaw Geremek i els altres Jacek Kuron encara estan empresonats... Després del discurs de benvinguda, totes les mirades poden veure la irreprimible tremolor de les mans del general Jaruzels-

ki...

Però no solament existeix Polònia. Joan Pau II amplia ben prompte el seu discurs a les altres nacions de l'Est. Pel juny de 1979, a Czestochowa, fa aplaudir la presència del primat d'Hongria, monsenyor Lekaï. A Gniezno, saluda "els germans i germanes txecoslovacs" a propòsit de la celebració de Sant Adalbert, patró dels dos països. A Auschwitz, en una frase afegida a mà a la seua homilia, fa aplaudir els russos a un milió de fidels.

A Roma, la Cúria s'inquieta. Als corredors entapissats del palau pontifical només es veuen eminències de l'Est. Realment, el papa no ha fet res més que mantenir al seu lloc monsenyor Deskur (polonès), encarregat dels mitjans de comunicació des de Pius XII, i monsenyor Marcinkus (lituà), a qui Pau VI havia confiat les finances de la Santa Seu. Però ha nomenat de seguida monsenyor Rubin (polonès) prefecte de la Congregació de les Esglésies orientals; monsenyor Tomko (eslovac), situat al capdavant de la important Congregació per a la Propaganda i la Fe; sense comptar-hi monsenyor Bäckis (lituà), monsenyor Bukowski (txec), monsenyor Kada (hongarès), monsenyor Crisan (romanès), monsenyor Marusyn (ucraïnès)... Tampoc no hi compten les personalitats de l'Europa de l'Est que han estat convidades a compartir la taula amb el Sant Pare. A diferència del Pius XII que sempre menjava sol, Joan Pau II té sempre convidats, des del desdijuni: bisbes de pas, consellers desconeguts, visitants il·lustres, vells amics...

Ullada al *Bollettino*, el butlletí quotidià editat per la Sala Stampa de la Santa Seu: no hi ha cap dia sense una audiència acordada a un emissari de l'Est, una nominació en aquella diòcesi txecoslova, iugoslava o hongaresa... Joan Pau II, que té bona cura dels mitjans de comunicació, ha confiat al seu amic Adam Boniecki des de 1979 la realització d'una versió polonesa de l'*Osservatore romano*. És en aquest diari, molt oportunament distribuït en el congrés de Solidaritat d'octubre de 1981, on els obrers de Gdansk han pogut llegir el text de l'encíclica *Laborum exercens* dirigida —mer atzar— al món del treball i de la llibertat sindical.

A Ràdio Vaticà diuen que no han rebut mai cap consigna. Veritat és que abans de l'arribada de Joan Pau II, de 34 programes en llengües estrangeres, 16 n'anaven destinats a l'Est. Al primer pis de l'edifici que domina el Tíber, les oficines es toquen: eslovac, txec, lituà, croat, letó, eslovè, hongarès. La secció ucraïnesa, que

des de fa molt de temps difon una missa dominical de ritu ortodox destinada als uniates de l'URSS, s'havia acostumat a rebre una desena de cartes a l'any. Avui, n'arriben 6.000 cada quinze dies d'Ucraïna occidental.

Pel març de 1985, quan Gorbatoxv esdevé el número 1 soviètic, la relació de forces ha canviat. El nou amo del Kremlin sap que la fe en el marxisme-leninisme s'apaga, que la moral comunista no serà mai creïble, que els règims actuals no ofereixen cap resposta a les necessitats espirituals d'aquests milions de persones. Joan Pau II parla de Déu i de l'home, i ha tingut temps de construir al llarg de les homilies, les encíclics i els discursos oficials un verdader projecte per a Europa de l'Est que es basa en cinc pilars:

1. La veritat. El papa ha confiat al seu amic André Frossard que les paraules que més li agraden de l'Evangeli són: "La veritat us farà lliures". La veritat, arma suprema contra el que Ante Ciliga o Boris Souvarine denominaven en els anys 30 "el país de la gran mentida". ¿Podria preveure el Sant Pare que Gorbatoxv reivindicaria la transparència, els efectes de la qual encara no hem acabat de comprovar? El 23 de gener passat, el president Vaclav Havel afegia una nova divisa a l'emblema de la República Txecoslovaca: "La veritat vencerà".

2. La Història. Amb la cultura, la nació i la llengua, la Història fonamenta la identitat i dignitat de l'home. Joan Pau II s'interessa simbòlicament a parlar el major nombre de llengües i transforma les pregàries en vertaderes lliçons d'història. La vida de Santa Úrsula o la de Santa Eduvigis són altres tants pretextos per a donar un sentit a la història dels homes.

3. La solidaritat. És la *relació* indispensable de l'home en societat. El teòleg Jozef Tisch, un dels amics més pròxims al papa, explica: "La primera reacció en el totalitarisme és la por a establir relacions i, en conseqüència, la fugida cap a l'individualisme. La novetat polonesa és el descobriment de l'ètica de la solidaritat. Sense aquest element, essencial per a la definició de religió, no pot aparèixer ni l'autogestió ni la democràcia, ni el pluralisme". Durant vint anys, l'actual primer ministre polonès, Tadeusz Mazowiecki, ha animat una revista que es deia *Wież* (La relació), un dels lectors més fidels s'anomenava Adam Michnik.

4. Europa. La de Sant Benet a l'Oest i la de Sant Ciril i Sant Metodi a l'Est, al qual Joan Pau II va consagrar una encíclica pel juny de 1985, *Slavorum apostoli*.

Una certesa: Europa es reunirà gràcies a les arrels culturals i religioses. A Gniezno (1979), a Compostel·la (1982), a Viena (1983) i a Estrasburg (1988), Joan Pau II denuncia obstinadament la divisió d'Europa i condemna el mur de Berlín. Avui, els dirigents de *Mitteleuropa* s'amunteguen a Estrasburg i Brussel·les, mentre l'URSS celebra que no hi haja obstacles per a la construcció de la *casa comuna europea*.

5. Els drets de l'home. Finalment, començant per la llibertat religiosa que arriba al més profund de les conviccions de l'individu. El papa, basant-se en els acords de Hèlsinki (1975), dóna suport als no-creients compromesos en aquest mateix combat, del filòsof txec Jan Pa-

tocka al físic soviètic Andrei Sakhàrov. El mateix Michnik ha mostrat en el seu llibre *Kosciol, lewica, dialog* (1977) que aquesta convergència era l'únic mitjà d'acabar amb el comunisme.

En definitiva no és cap sorpresa si fins el 1985, any en què Gorbaxov entra en escena, el papa era considerat pel Partit com un enemic. En aquesta època un estrany article de *Temps nouveaux* insinuava que "hom" (traduïu la CIA) hauria assassinat Joan Pau I per a instal·lar a Roma un papa que buscara la confrontació Est-Oest. En *Literatura Gazeta*, el gendre de Khruitxov, Alexei Adjubei, explicava llavors que al Vaticà hi ha dues tendències, la de Joan XXIII, a favor de la pau, i la de Reagan...

Al contrari que Gorbaxov que, el 1986, a Tachkent, fa una crida a "portar una lluita resolta i despietada contra la religió", Joan Pau II manté la calma, sap que el nou patró de l'URSS el necessita i necessita les Esglésies -tots els creients en general- per dur a bon terme la seua *perestroika*, i no a l'inrevés. Sap també que els cristians de l'Est comencen a prendre confiança, sobretot a Txecoslovàquia.

És cert que no totes les comunitats cristianes resisteixen de la mateixa manera. Per exemple, les esglésies ortodoxes, autòctones, més aficionades al ritu que a la pastoral -per això tota la seua impressionant litúrgia-, consideren que el compromís polític no és qüestió de fe. Han adoptat el costum de "donar al Cèsar el que és

del Cèsar" tant si és otomà com si és comunista.

A la mateixa pàtria de Joan Pau II, amb 600.000 ortodoxos, el metropolità Basil beneeix l'estat de guerra pel desembre de 1981 i demana el vot per als candidats del partit el juny de 1989. A l'URSS, el crític dels dissidents religiosos que ix dels fons del *gulag*, com Igor Ogurtsov, Gleb Yakunin o Alexandre Ogorodnikov, és amortit pel patriarca de Moscou. Convençuts que la resistència com la fe és una qüestió individual, els protestants també han menyspreat el compromís *social*, és a dir polític. Tanmateix, sota la pressió de les comunitats neoprotetans, concretament dels baptistes, les seues Esglésies han començat a reaccionar, acollint com a la RDA els pacifistes, els ecologistes i altres marginals o aplegant-se al voltant d'alguns pastors com Reiner Epelmann, a Berlín-Est, avui membre del govern; Gabro Roszik, a Gödöllő, primer diputat lliurement elegit de la història hongaresa; o Laszlo Tokes, a Timisoara, on començarà la revolució romanesa de desembre de 1989.

En canvi, la contestació política ha estat constant en terra catòlica: Polònia, Hongria, Eslovàquia. A l'URSS, les dues regions més rebels, Lituània i Ucraïna occidental, són catòliques. Fins i tot a Albània, "primer estat ateu del món", ha estat Shkodra, bastió catòlic, el primer lloc on s'han sentit algunes protestes a mitjan gener d'enguany. Sens dubte, els partidaris del papa s'han hagut de batre sovint amb els protestants alemanys, a l'oest, amb els ortodoxos russos, a l'est, i amb els musulmans turcs, al sud. Però encara hi ha una altra cosa. Un estat sempre pot assimilar un corrent d'opinió, comprar algun membre de la jerarquia o, pitjor, *dialogar* amb una comunitat per a cloroformar-los millor, tendir-los la mà per a destrossar-los. Però, ¿com apropar-se a sacerdots com Jerzy Popieluczko, a Varsòvia, o Vaclav Maly, a Praga, o a laics com Jan Carnogursky, a Bratislava, o Doinea Cornea, a Cluj, l'autoritat moral dels quals, l'única autoritat que respecten, està a Roma?

El primer enfrontament comença quan s'aproxima el mil·lenari del bateig del príncep Vladimir de Kiev. El 17 de gener de 1988, mentre tots s'interroguen sobre la seua presència a Moscou, el papa es posa resoltament a favor de la causa dels uniates, els milions de catòlics ucraïnesos de ritu bizantí que des de 1948 practiquen la seua religió en la clandestinitat. Els defensarà, afirma, no solament perquè són

La comunitat cristiana dóna suport a la política anticomunista del Vaticà cegament.

catòlics i fidels al papa, sinó perquè són perseguïts: no es tracta de sacrificar-los sobre l'altar d'una visita a l'URSS.

La fermesa guanya. Pel juny, a Moscou, amb motiu del mil·lenari, s'estableix un vertader diàleg entre el delegat de Joan Pau II, monsenyor Casaroli, i Mihkaïl Gorbatxov. "A propòsit de la religió i no solament del desarmament", subratlla el periodista comunista Alceste Santini, enviat especial de *L'Unità*. Tots pensen que ara és possible una visita del número 1 del Kremlin al Vaticà. A Roma, a l'ombra, dos soviètics que han entrat més d'una vegada al palau pontifical per la porta de servei, es feliciten: el ministre-conseller Valentin Bogomadzov i l'ambaixador Nikolai Lounkov, un *reformista* que no vacil·la a comparar en públic el mes de setembre de 1988, la primavera de Praga i la *perestroika* de Gorbatxov. Dos mesos després, el Sant Pare rep al Vaticà la visita d'Alexandre Dubcek.

Pel gener de 1989, Joan Pau II anuncia als txecs la pròxima canonització d'Agnès de Bohèmia, una princesa del segle XIII. Aquesta és la manera d'actuar del papa. Data fixada, el 12 de novembre. ¿Qui podia preveure que el 9 s'obriria el mur de

Berlín i que el 10 cauria el dictador búlgar Todor Jivkov? Mentre a Txecoslovàquia la contestació havia superat ja el punt de no retorn. El 29 de novembre, l'ex-dissident Vaclav Havel, el nou president txecoslovac, sorprèn tot el món anant a peu a rebre la benedicció del cardenal Tomasek, abans de convidar el papa a visitar el país el més aviat possible.

El calendari fa bé les coses. Tres dies més tard té lloc la tan esperada visita de Gorbatxov a Joan Pau II sobre un rerefons de trasbalsament planetari i mentre Bush espera a Malta el president soviètic. Per damunt de la inevitable negociació entre el Kremlin i el Vaticà (llibertat religiosa per suport a la *perestroika*, visita papal a l'URSS per legislació dels uniates), el papa pot mesurar el camí recorregut.

L'Europa de l'Est ha caigut. Ben prompte es nomenaran bisbes per a tots aquells llocs on això era impossible, es restabliran les relacions diplomàtiques entre el Kremlin i el Vaticà i entre aquest i cadascun dels estats de la zona. Joan Pau II anirà a Txecoslovàquia el 21 d'abril (Havel l'ha convençut per telèfon). El 1991 anirà a Hongria i, una altra vegada, a Polònia. El 1992, Berlín i, sens dubte,

Bulgària. I, probablement, l'URSS, amb etapa a Lvov, al centre de la Ucraïna catòlica, sense necessitat, com pel juny de 1989, de dirigir-se a 70.000 pelegrins de l'Europa de l'Est des de Trausdorf, Àustria. Certament el papa coneix els riscos que ha corregut una Europa alliberada d'aquesta manera. Ell ha estat el primer a posar l'accent, el passat 13 de gener, en els "nacionalismes exacerbats".

El 29 d'octubre de 1989, Joan Pau II ha visitat Tarente, la ciutat italiana més pròxima a Tirana per a llançar un missatge al "noble poble albanès" que "al llarg de la Història ha sabut defensar la seua identitat cultural i la seua fe religiosa".

El 8 de febrer de 1990, Ràdio Vaticà enumerava, punt per punt, les condicions per al retorn de la democràcia en aquest darrer museu stalinian d'Europa. En la Sala del Tron del Vaticà, l'1 de desembre, després d'intercanviar regals i visiblement emocionat per la conversació que acaba de mantenir amb el Sant Pare, Mikhaïl Gorbatxov subratlla que ha trobat "no solament l'autoritat religiosa, sinó el papa eslau". "Sí", respon suaument Joan Pau II, el primer papa eslau, "la Providència...".

©Bernard Lecomte / L'Express. Tr: V.H.E.